

УДК 331.2

*Г. Т. КУЛІКОВ,
доктор економічних наук,
головний науковий співробітник
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ВПЛИВ СУЧАСНОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ЗАРОБІТНУ ПЛАТУ

Постановка проблеми. Україна є однією з країн, що найбільше постраждали від світової фінансової та економічної кризи, яка почалася наприкінці 2008 року. Криза негативно вплинула на основні соціально-економічні показники України, що відобразилося у скороченні реальної заробітної плати і зайнятості, а також збільшенні заборгованості із заробітної плати у всіх сферах економічної та промислової діяльності та у всіх регіонах. Це несе загрозу зниження рівня життя працюючого населення, ослаблення мотивів і стимулів до трудової діяльності, а отже, вимагає нових підходів до подолання кризи в соціально-трудовій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оплати праці в Україні є предметом досліджень багатьох вітчизняних вчених. У роботах А. М. Колота, В. Д. Лагутіна, Е. М. Лібанової, В. М. Новікова, Т. А. Костишиної, О. А. Дороніної та інших дослідників основна увага приділяється механізму організації оплати праці, чинникам, які визначають рівні та динаміку заробітної плати. Однак у кризовий період з'явилося лише кілька робіт, присвячених впливу кризи на заробітну плату [1, 2, 3, 4].

Постановка завдання. Автор статті ставить за мету оцінити вплив кризи на заробітну плату і визначити шляхи її виходу з кризи. Вплив кризи на заробітну плату до теперішнього часу був дуже значним і може посилитися в найближчий період.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Вплив кризи на розміри заробітних плат. Світова фінансова та економічна криза вельми негативно вплинула на основні макроекономічні показники України, які у 2009 році різко знизилися: реальний ВВП – на 15,1 %; реальна зарплата – на 9,2 %; реальний наявний дохід – на 8,5 %; інвестиції в основний капітал – на 41,5 %; експорт товарів і послуг – на 43,4 %; імпорт товарів і послуг – на 49,9 %.

Глобальний звіт про заробітну плату 2008 / 09, підтверджуючи сильний взаємозв'язок економічного росту і заробітної плати у світі, звернув увагу на те, що за десять років до кризи заробітна плата зростала повільнішими темпами, ніж економіка. У середньому на кожний додатковий 1 відсоток збільшення в річному ВВП на душу населення доводилося 0,75 відсотків річного збільшення заробітної плати. Донедавній докризовий період 2005 – 2007 рр. свідчить про більш сильний зв'язок між економічним ростом і заробітною платою (аж до 0,91) – можливо, свідчення початку процесу надолуження після десятиліття «стримування заробітних плат» [1], що закінчився разом із кризою. В 2008 і 2009 рр. були значні зміни в поведінці заробітної плати по країнах: у той час, коли деяким країнам вдалося підтримати певний ріст заробітної плати незважаючи на економічний спад, інші зазнали серйозних урізувань заробітної плати.

Пакт про Робочі Місця, прийнятий Міжнародною Конференцією Праці 19 червня 2009 р., підкреслює важливість заробітної плати і мінімальної заробітної плати для якнайшвидшого виходу з кризи. Він закликає уникати протекціоністських підходів і попереджає про небезпечні наслідки дефляційних спіралей заробітних плат [2].

Становить інтерес аналіз динаміки заробітних плат, доходів і валового внутрішнього продукту у розрахунку на одну людину в передкризові і кризові роки (табл. 1). З табл. 1 видно, що в докризовий період (2000–2007 роки) темпи росту номінальної й реальної заробітної плати були досить високими, а в кризові роки відбувся їхній спад. Реальна зарплата в 2009 році до 2008 року склала 90,8 %. Темпи росту заробітних плат у 2009 році стосовно 2008 року (105,5 %) значно нижче темпів росту зарплат в 2008 році стосовно 2007 року (133,7 %). Характерно також, що темпи росту зарплат і доходів значно випереджали темпи росту ВВП у розрахунку на одну людину.

Таблиця 1

**Динаміка заробітних плат, доходів і ВВП у розрахунку на одну особу
у 2000 – 2009 рр. (відсотків до попереднього року)**

Індекси	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Номінальної зарплати	129,6	135,2	121,0	122,8	127,5	136,7	129,2	129,7	133,7	105,5
Реальної зарплати	99,1	119,3	118,2	115,2	123,8	120,3	118,3	112,5	106,3	90,8
Доходів населення	131,2	122,7	117,1	116,5	127,2	139,1	123,8	132,0	135,7	106,2
Валового внутрішнього продукту у розрахунку на одну особу	105,9	109,2	105,2	109,6	112,1	102,7	107,3	107,9	102,3	84,9

Джерела: [5, с. 28; 6, с. 27].

Як показує проведений нами аналіз, аналогічна картина з динамікою зарплат спостерігається по всіх видах економічної та промислової діяльності і у регіонах. Тобто темпи росту всіх показників у 2009 році стосовно 2008 року нижче темпів росту цих же показників у 2008 році стосовно 2007 року, що спричинено негативним впливом кризи.

Через систему оплати праці розподіляється певна частка ВВП, що обумовлює відповідний рівень вартості національної робочої сили (табл. 2). З табл. 2 видно, що загальний обсяг зарплат в Україні зовсім не малий: в 2009 році він досяг 49,4 % ВВП країни. В той же час частка оплати праці у ВВП в Україні не досягла рівня 1990 р. (53,1 %). У розвинутих державах частка оплати найманої праці вище: у Данії – 56,7 % ВВП, у Швеції – 54,5 %, у США – 56,1 % ВВП, що свідчить про значно вищу вартість робочої сили і більшу роль трудових доходів у сукупних доходах населення.

Необхідно підкреслити, що річ не стільки у відсотковому співвідношенні зарплати і ВВП, скільки в самому розмірі валового внутрішнього продукту, який в Україні дуже малий. Так, ВВП України складає всього 2,3 % від ВВП ЄС, 2,3 % від ВВП США, 11,6 % від ВВП Німеччини, 16,0 % від ВВП Франції і половину (50,9 %) від ВВП Польщі.

ВВП на душу населення (за методом паритету купівельної спроможності) в Україні менше, ніж у Російській Федерації, в 2,2 разу, порівняно з Польщею – у 2,3, Естонією – в 2,7, Словенією – в 3,8, Чехією – в 3,4, Францією – в 4,5, Німеччиною – в 4,5, США – в 6,3 разу. Це обумовлюється тим, що наша економіка неконкурентоспроможна і виробляє мало продукції.

Таблиця 2

Оплата праці в системі основних макроекономічних показників у 2000 – 2009 роках, %

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Частка оплати праці найманих працівників у ВВП, %	42,3	42,3	45,7	45,7	45,6	49,1	49,4	48,8	49,6	49,4
Частка витрат на оплату праці та відрахування на соціальні заходи в структурі витрат	14,4	16,8 ¹	18,3 ¹	17,3 ¹	6,6	8,0	7,9	8,1	8,2	8,4
Частка заробітної плати у доходах населення	43,4	42,7	42,7	43,9	42,7	42,1	43,5	44,0	43,3	41,9
Частка соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів у доходах населення	34,9	36,0	36,4	36,2	38,2	39,7	39,0	37,4	37,7	39,6

¹ У структурі загальних витрат на виробництво продукції.

Джерело: Складено автором на основі даних Держкомстату України

В структурі сукупних доходів населення зростає роль соціальних трансфертів та знижується роль оплати праці (табл. 2). Питома вага витрат на соціальну допомогу та інші поточні трансферти в доходах населення становила у 2000 р. 34,9 %, у 2009 р. – 39,6 %. Постійне зростання соціальних трансфертів призвело до загрозливих перекосів у структурі грошових доходів населення, коли частка заробітної плати наблизилася до частки соціальних виплат.

Наразі ситуація істотно не покращилася: у другому кварталі 2010 р. питома вага заробітної плати у структурі доходів населення становила 42,4 %, а соціальної допомоги та інших одержаних поточних трансфертів – 41,9 % [7]. Неєфективна структура доходів населення, надмірна частка соціальних трансфертів, динаміка яких не залежить безпосередньо від рівня економічної активності їх одержувачів, породжує утриманські настрої серед працездатного населення, послабляє мотиваційні стимули до трудової діяльності, гальмує розвиток трудового потенціалу. Наявність працюючих бідних в Україні є викликом, що загрожує соціальній стабільності у державі, не стимулює працівників до продуктивної праці.

Характерно, що внаслідок фінансово-економічної кризи знизилася реальна заробітна плата. Індекс реальної зарплати у 2009 році порівняно з 2008 р. становив 90,8 %, тоді як у 2001 – 2006 роках він варіював у межах 119,3 – 115,2 %, у 2007 р. становив 112,5 %, у

2008 р. — 112,5 %. З урахуванням значного падіння курсу гривні у доларовому еквіваленті номінальна середньомісячна заробітна плата знизилася з 360 доларів на місяць у 2008 р. до 240 доларів у 2009 р., тобто у 1,5 рази і стала найнижчою серед європейських країн. Проте в 2010 році спостерігається тенденція зростання реальної заробітної плати — за цей рік вона підвищилася на 10,2 %.

У період кризи умови оплати праці змінюються за рахунок зниження додаткової частини заробітної плати, зокрема, загального зменшення перемінної частини заробітної плати (відміна надбавок та доплат, зменшення частки премій або згортання програм преміювання для окремих категорій персоналу, цілковита відміна систем преміювання).

Криза утруднила вирішення проблем регулювання заробітної плати у галузях бюджетної сфери України, де зайнято 3,7 млн. осіб. Недосконала система регулювання оплати праці у цих галузях, низькі розміри заробітної плати, неадекватні високій відповідальності та напруженості праці, призвели у кризові роки до подальшого падіння престижності праці, руйнування зацікавленості працівників організацій і установ в ефективній трудовій діяльності та професійному зростанні. Так, середня заробітна плата у промисловості у 2009 р. становила 2117 гривень, що на 31 % більше від середньої зарплати в освіті, на 62 % — в охороні здоров'я. Прийняті у 2008 р. Урядом рішення щодо «замороження» заробітної плати у бюджетній сфері лише впродовж 2009 р. призвели до втрати її працівниками майже 23 % від розміру тарифної ставки (посадового окладу) та зменшення диференціації тарифних ставок (посадових окладів) з 4,51 до 3,67 разу. Наслідками цього є зростання бідності, «зрівнялівка» в оплаті праці та ослаблення її мотивації, формування ґрунту для корупційних дій у бюджетній сфері.

2. Вплив кризи на заборгованість із виплати заробітної плати. Нинішня криза значно вплинула на ріст заборгованості з виплати заробітних плат. Протягом 2000 — 2007 років розміри заборгованості хоча й мали нестійкий характер, але спостерігалася тенденція до зниження. Однак вже у перший кризовий рік (2008) вона стала стрімко підвищуватися. Тобто тенденція сталого зниження заборгованості із виплати зарплати у 2000 — 2007 роках під впливом кризи змінюється на зворотню тенденцію: за період 2008 — 2009 років заборгованість зросла у 2,2 разу і досягла 1,5 млрд. грн. При цьому по окремих регіонах заборгованість із виплати зарплати за 2008 — 2009 роки зросла істотноше: у м. Києві — у 27,7 разу, у м. Севастополі — у 25,5, у Волинській області — у 11,2 разу.

Упродовж січня — листопада 2010 р. загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати зменшилася на 9,0 %, або на 132,5 млн. грн., і на 1 грудня становила 1340,9 млн. грн., що дорівнює 5,2 % фонду оплати праці, нарахованого за листопад 2010 р.

Скорочення загальної суми заборгованості відбулося у результаті погашення боргів працівникам економічно активних підприємств. Упродовж січня — листопада 2010 р. заборгованість перед працівниками цієї категорії підприємств зменшилася на 20,5 % (на 196,2 млн. грн.) і на 1 грудня становила 759,8 млн. грн.

3. Вплив кризи на тінізацію заробітної плати. Під впливом фінансово-економічної кризи збільшилися масштаби «тіньової» економіки, корупції, корупційних платежів, що негативно відбилися на розмірах зарплат.

«Тіньовий» обіг найбільше наявний у таких сферах діяльності: торгівля (80 %), будівництво (66 %), нерухомість (60 %), гральний бізнес (53%), громадське харчування (53%), засоби масової інформації (53 %), транспорт і перевезення (46 %). Досить високим є рівень корумпованості у сферах, які здійснюють поставки енергоносіїв, землевідведення під будівництво, операції з комерційною нерухомістю (оренда) та приватизацію державного майна. Тут має місце значний розрив між ринковими та «відпускними» цінами на «продукцію» і, відповідно, можливість отримання надприбутків, що є джерелом

хабарництва та «відкатів», які найбільш поширені у будівництві (91 %), торгівлі (75 %), сфері нерухомості (75 %), сільському господарстві (58 %), енергетиці (58 %) [8, с. 11]. За результатами досліджень Transparency International, за рівнем корупції в 2010 році Україна займає 134-е місце серед 178 країн, між Того і Зімбабве.

Досить поширений вид витрат українських підприємств – так звані корупційні платежі, коли підприємці змушені платити державним чиновникам усіх рівнів за доступ до ресурсів, за право здійснювати той або інший вид бізнесової діяльності тощо. На думку економіста Бориса Кушнірука, залежно від виду діяльності, частка цих витрат може коливатися від 5 – 10 до 35 – 50 % усіх реальних витрат підприємців. Корупційні платежі значно обмежують можливості підвищення частки зарплати у собівартості продукції [9].

В Україні досить поширеним є неформальний сектор економіки, де переважає суто ринковий механізм оплати праці, який однак практично не регулюється чинним законодавством. За оприлюдненими даними, у неформальному секторі підприємницької діяльності зайнято близько 40 % робочої сили України, на яких не поширюються гарантії трудового законодавства, у цій сфері більш розповсюджена низькооплачувана робота, при цьому працівники неформального сектору не мають законодавчо встановлених норм соціальних гарантій (оплати відпусток, соціального страхування тощо).

Досить поширеною є практика подвійної бухгалтерії у сфері оплати праці, коли працівникам встановлюється офіційна зарплата у межах законодавчо встановленого мінімального заробітку, а фактично працівник отримує у кілька разів більше. Характерно, що з підвищенням МЗП з 744 грн. (з 1 листопада 2009 року) до 922 грн. (з 1 грудня 2010 року) різко зросла кількість працівників, яким нарахована зарплата в межах однієї МЗП, – з 802,1 тис. осіб до 2,5 млн. осіб, або більш ніж у три рази. Оскільки МЗП виплачується за просту, некваліфіковану працю, такий великий показник свідчить про те, що мінімальну зарплату офіційно мають і кваліфіковані працівники, які значно більшу частину отримують у конвертах.

Можна погодитися з думкою Е. Лібанової, що низькі заробітні плати значною мірою провокують тінізацію, а висока зарплата сама по собі є сильним антикорупційним засобом [10]. У зв'язку з цим актуальною є проблема значного підвищення реальної заробітної плати в Україні, враховуючи те, що зарплати в країні найнижчі в Європі.

За оцінкою українських експертів та експертів Світового банку, розмір прихованої заробітної плати в Україні становить близько 50 % легальної. За розрахунками Заслуженого економіста України Віктора Хмільовського, працівники отримують у конвертах до 80 % заробітної плати [11]. А підсумки перевірки господарюючих суб'єктів Державною податковою службою в 2010 році на предмет легальної виплати ними зарплат показали, що 96 % фірм видавали зарплату в конвертах. Були виявлені 154 тисячі найманих працівників, праця яких використовувалася роботодавцями без укладання трудових угод і без сплати відповідних податків до бюджету. Донарахування податків з урахуванням штрафних санкцій склало 1,2 млрд. гривень [12, с. 14]. У багатьох країнах світу порогом граничного рівня «тіньової» економіки визначено 20 %.

Великі компанії в основному платять «у білу» (за винятком більшості топ-менеджерів), тоді як частка малих і середніх підприємств, на яких практикуються «тіньові» виплати зарплат, сягає 70 – 80 %. Тобто «левова» частина «тіньових» схем припадає на малий бізнес. Найбільше незареєстрованих виплат у сфері будівництва й дрібній торгівлі. На державних і приватизованих підприємствах така практика поширена набагато менше.

У цілому в Україні в докризовий період «тіньова» зарплата перевищувала офіційну в 3,1 разу, у сільському господарстві – в 4,4, промисловості – 3,9, будівництві – 2,5, у сфері послуг – 1,8 разу.

У період кризи «тіньова зарплата» істотно зменшилась, фірми перейшли до режиму жорсткої економії, що вплинуло на скорочення розміру неофіційних виплат. Знизився рівень «тіні» в банківській сфері, оскільки грошей у банківській системі стало менше.

За розрахунками експертів, економія витрат підприємств при нелегальних розрахунках з працівниками складає не менше 20 % фонду оплати праці. В зв'язку з цим, для формування зацікавленості роботодавців у детінізації зарплат, навантаження на ФОП, на наш погляд, слід зменшити більш ніж на 20 % шляхом перерозподілу страхових внесків на соціальне страхування між роботодавцями та працівниками. Для стимулювання виходу зарплат з «тіні» необхідно також у багато разів підвищити відповідальність роботодавців і найманих працівників за ухилення від сплати податків.

Заслуговує на увагу пропозиція вивести фонд оплати праці з бази оподаткування ПДВ в тому разі, якщо підприємець спрямовує вивільнені кошти на підвищення розміру середньої заробітної плати, і запровадити регресивну шкалу відрахувань з ФОП: чим більший обсяг відрахувань (внесків до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування), тим менший їх відсоток [11, с. 14].

Важливе значення, на наш погляд, мало б також реформування українського пенсійного законодавства і переведення тих, що працюють, на накопичувальну систему пенсійного страхування для того, щоб було вигідно здійснювати відрахування із заробітної плати у державні і недержавні пенсійні фонди.

4. Вплив кризи на співвідношення темпів змін заробітної плати і продуктивності праці.

За розрахунками Інституту економіки та прогнозування НАН України, до 2000 р. зростання заробітної плати відбувалося повільніше від зростання ВВП, а з 2000 р. до цього часу реальна заробітна плата зростає швидше за продуктивність праці. В середньому темп росту продуктивності праці за період з 1997 — 2008 рр. склав 1,046, а заробітної плати — 1,105, тобто зростання заробітної плати випереджало зростання продуктивності праці. Протягом 2008 р. темп росту реальної продуктивності праці випереджав темпи росту заробітної плати порівняно із аналогічним періодом попереднього року, однак вже у 2009 році ситуація докорінно змінилася, і реальна заробітна плата зростає швидше.

На думку деяких економістів, заробітна плата в окремі роки може зростати і вищими темпами порівняно з продуктивністю праці [див., наприклад, 13, с. 4]. Тобто, на їх погляд, перевищення темпів росту заробітної плати над темпами росту продуктивності праці є нормальним і прямої залежності між заробітною платою й продуктивністю праці не може бути.

З нашої точки зору, динаміка заробітної плати може перевищувати динаміку продуктивності праці тільки в окремих виняткових випадках і на короткий період. В даний час в Україні, наприклад, це обумовлюється необхідністю надолуження втрат реальних доходів, понесених працівниками в період гіперінфляції у 90-х роках, враховуючи те, що рівень заробітної плати дуже низький і відстає від рівня зарплат не лише в країнах ЄС, а і в деяких країнах СНД, зокрема, в Російській Федерації і Білорусі.

На нашу думку, темпи зростання заробітної плати можуть перевищувати темпи зростання продуктивності праці за рахунок реструктуризації собівартості продукції або операційних витрат. Це можливо при зменшенні питомої ваги матеріальних витрат або інших елементів собівартості і відповідному підвищенні частки зарплати з тим, щоб ціна товару не підвищувалася. При цьому сума елементів собівартості залишається рівною 100 %. Об'єктивна вимога полягає у тому, щоб на основі зростання продуктивності праці підвищувати заробітну плату у межах, за яких знижувалися б витрати на оплату праці на одиницю продукції, що передбачає більше зростання продуктивності праці, ніж заробітної

плати. Тим самим досягалося б зростання продуктивності і заробітної плати за даних цін або навіть при їх зниженні. У свою чергу, домогтися цього можна при залученні інвестицій і активізації інноваційної діяльності.

5. Вплив кризи на зайнятість населення. Криза зумовила поглиблення диференціації заробітної плати: роботодавці вибірково скорочували заробітну плату працівникам, намагаючись таким чином позбавитись малокомпетентних працівників, трудового багасту і зберегти кваліфікованих для того, щоб скористатися ними в період відновлення економіки.

Наприклад, складання автомобілів у корпорації «Богдан» впало в 2009 році на 70–80 %, а персонал було скорочено лише удвічі: з 12 тис. чоловік до 6 тис. Запас міцності у багатьох компаній виявився достатньо високим, щоб продовжувати виплачувати зарплати працівникам, які простояють, тим більше, що вартість робочої сили в Україні дуже низька. Тому до 1 липня 2009 року штат українських промислових підприємств зменшився всього на 11,5 % (порівняно з 1 липня 2008 року), хоча обсяги виробництва у I півріччі знизилися на 31,1 % [14].

Проведений нами аналіз свідчить, що більшість зайнятого населення намагалося утриматись на своїх робочих місцях, погоджуючись на скорочення преміальних та стимулюючих виплат. Саме тому спостерігається низький рівень безробіття в основних групах зайнятих.

Зайнятість в українській економіці виявилась стійкою до шоків перехідного процесу і кризових явищ (табл. 3).

Таблиця 3

Основні показники зайнятості і безробіття у 2007 – 2009 роках

Роки	Економічне активне населення працездатного віку		Зайняте населення працездатного віку		Безробітне населення працездатного віку (за методологією МОП)	
	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи
2007	20 606,2	71,7	19 189,5	66,7	1 416,7	6,9
2008	20 675,7	72,3	19 251,7	67,3	1 424,0	6,9
2009	20 321,6	71,6	18 365,0	64,7	1 956,0	9,6

Джерело: [7].

З табл. 3 видно, що за період з 2007 по 2009 рік чисельність зайнятого населення працездатного віку знизилася на 4,3 % (з 19,2 млн. осіб у 2007 році до 18,4 млн. осіб у 2009 році). Криза вплинула на рівень зайнятості. Так, якщо у 2008 р. порівняно з 2007 роком цей показник збільшився на 62,2 тис. осіб, або на 0,3 %, то у 2009 р. порівняно з 2008 роком він, навпаки, зменшився на 886,7 тис. осіб, або на 4,6 %.

В Україні не відзначалося яких-небудь різких стрибків у динаміці безробіття. Починаючи з 2007 року рівень безробіття, визначений за методологією МОП, серед населення працездатного віку зріс з 6,9 % у 2007 році до 9,6 %. (табл. 3).

Про негативний вплив сучасної кризи на зайнятість населення можна судити також на основі даних про адміністративні відпустки і роботу в режимі неповного дня (тижня). Так, якщо до кризи в адміністративних відпустках в Україні перебувало 127 тис. чол. в 2007 р., то в кризовий 2009 р. – уже 359 тисяч, або 1,1 % і 3,5 % до середньооблікової кількості штатних працівників.

У режимі неповного робочого дня (тижня) працювали у 2007 р. 506 тис. чол., а у 2009-му – 992 тис. чол., або 4,4 % і 9,6 % відповідно до середньооблікової кількості штатних працівників.

Висновки. 1. Світова фінансова і економічна криза вельми негативно вплинула на основні економічні та соціальні показники України, що, у свою чергу, призвело до зниження розмірів реальних заробітних плат, а також зростання заборгованості з виплати зарплат в усіх видах економічної та промислової діяльності і регіонах. Це викликає необхідність здійснення фундаментальної реформи заробітної плати на основі системної модернізації економіки.

2. У структурі сукупних доходів населення зростає роль соціальних трансфертів і разом з тим знижується роль оплати праці. Це потребує здійснення комплексу ефективних заходів щодо підвищення питомої ваги оплати праці у структурі сукупних доходів населення і відносного зниження в них частки соціальних трансфертів, що, у свою чергу, потребує комплексного підходу до істотного підвищення рівня заробітних плат в економіці та її секторах і регіонах.

3. Вимагає доопрацювання українське законодавство стосовно того, щоб дозволяти податковим і правоохоронним органам ефективніше боротися із зарплатовими мінімізаторами і боржниками, враховуючи те, що більше половини загальної суми заборгованості з виплати зарплат припадає на економічно активні підприємства.

4. Нинішня криза сприяла зростанню обсягів «тіньової» заробітної плати і застосуванню «тіньових» методів, масштаби яких корелюють із обсягами «тіньової» економіки і корупції. Однак із затуханням кризи зменшується і рівень «тіньової» зарплати. Для формування зацікавленості роботодавців у детінізації зарплат слід суттєво зменшити навантаження на фонд оплати праці і значно підвищити відповідальність роботодавців і найманих працівників за ухилення від сплати податків, у багато разів зменшити масштаби корупції. Однак легалізація зарплат може бути забезпечена лише у разі реалізації принципів соціального діалогу, задекларованих у Конвенціях Міжнародної організації праці й ратифікованих Україною.

5. Заробітна плата має бути тісніше пов'язана з продуктивністю праці. Продуктивність мають брати до уваги при визначенні заробітної плати. Оскільки Україна в даний час стикається з браком кваліфікованих кадрів, і заробітна плата у ній значно нижча, ніж у країнах ЄС, в короткостроковій перспективі є вагомими підстави для росту зарплати пропорційно швидше, ніж продуктивності праці.

Джерела

1. *Обновлённая версия первого Глобального Отчёта о Зарботной Плате с особым вниманием на развитие политики в отношении минимальной заработной платы.* Международное бюро труда. GB. 306 / ESP / 2 /. Женева, ноябрь 2009 г.

2. *Выход из кризиса: Глобальный пакт о рабочих местах.* Международная организация труда. С. РІ. / R. 3 (Rev.). Женева, июнь 2009 г.

3. *Куліков Г. Т.* Заробітна плата в системі основних макроекономічних показників у кризовий період. // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 7. – С. 14 – 20.

4. *Kulikov, Gennadii T.; Blyzniuk, Viktoriia V.* Impact of the Financial and Economic Crisis on Wages, Income Distribution and the Tax System / Budapest. Country Office for Central and Eastern Europe. 2010. – 24 p.
5. *Статистичний* щорічник України за 2008 рік / Держ. ком. стат. України. За ред. О. Г. Осауленка. Відп. за випуск Н. П. Павленко. – К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – 566 с.
6. *Статистичний* щорічник України за 2009 рік / Держ. ком. стат. України. За ред. О. Г. Осауленка. Відп. за випуск Н. П. Павленко. – К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 566 с.
7. *Офіційний сайт* Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.com.ua>
8. *Яценко Н.* Економіка України 1999 – 2009: втрачене десятиліття / Дзеркало тижня. – 2009. – № 51 – 52, 26 грудня. – С. 1, 10 – 11.
9. *Кушнірук Б.* Чому в Україні низькі зарплати. За матеріалами сайту <http://www.unian.net/ukr/news/news-306234.html>
10. *Яценко Н.* Тень – от низких зарплат. Интервью с директором Института демографии и социальных исследований НАН Украины, академиком НАНУ Эллой Либановой // Зеркало недели. – 2010. – № 41, 6 – 12 ноября. – С. 1, 7.
11. *Хмільовський В.* «20 : 80» на користь ... тіні !!! // Роботодавець. – 2010. – № 10. – С. 14 – 15.
12. *За матеріалами сайту* <http://job.ukr.net/news/nalogoviki-otchitalis-96-firm-vydajut-zarplatu-v-konvertah/>
13. *Колот А.* До проблеми розвитку теорії розподільчих відносин // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 8. – С. 3 – 12.
14. *Кравчук К.* Нелишние люди // Контракты. – 2009. – № 31 – 32. – С. 4 – 5.

Анотація. У статті аналізується і оцінюється вплив фінансово-економічної кризи на розміри номінальних і реальних заробітних плат, заборгованість із виплати зарплат, тінізацію заробітної плати, співвідношення темпів змін заробітної плати і продуктивності праці, а також на зайнятість населення. Пропонуються заходи по виходу зарплати з кризи.

Аннотация. В статье анализируется и оценивается влияние финансово-экономического кризиса на размеры номинальных и реальных заработных плат, задолженность по выплатам зарплат, тенезацию заработной платы, соотношение темпов изменений заработной платы и производительности труда, а также на занятость населения. Предлагаются меры по выходу зарплат из кризиса.

Abstract. The article examines and evaluates the impact of modern financial and economic crisis on wages, the change in conditions of remuneration of workers in employment. Article estimated the dynamics of change in the ratio of social transfers and wages, the impact of rising social transfers. Analyzes too the impact of the crisis on the arrears of wages, including the economically active enterprises.

The article examines the impact of the crisis on the shadowing of wages, showing a negative role in the growth of shadowing of low minimum wages and corruption charges.

The article estimates the ratio rate of wage growth and productivity and the impact of the crisis to change this ratio. Substantiated the possibility of exceeding the dynamics of wage labor productivity trends by author and determined a way out of wages from the crisis.

Ключові слова: Фінансово-економічна криза, заробітна плата, заборгованість з виплати зарплат, мінізація заробітної плати, корупція, зайнятість, доходи населення, продуктивність праці.

Ключевые слова: Финансово-экономический кризис, заработная плата, задолженность по выплата зарплат, тенизация заработной платы, коррупция, занятость, доходы населения, производительность труда.

Key word: Financial and economic crisis, wages, arrears of wages, shadowing wages, corruption, employment, income, labor productivity.

Стаття надійшла до редакції журналу 14.12.2010 р.